

COMMENTARIUS IN EPISTOLAM AD ROMANOS

ARGUMENTUM.

Deus huius epistolae partes prior, ab initio usque ad cap. XII, dogmatica est. Posterior, a cap. XIII ad finem usque, ethica est, et mores instruit. In prioribus dogmatica, ut ait S. Augustinus et ex eo Anselmus, versatur et discutitur questio operum legis et gratiae: an videlicet Iudeis solis (ut ipsi iactabant), propter merita operum legis, data sit iustitia et salus; an vero omnibus omnino nationibus sine ullo operum legis aut naturae merito, gratis a Deo concessum sit, ut per fidem in Christum et gratiam ejusdem justificentur, ac deinceps fidei et gratiae cooperando, iuste et sancte vivant, itaque salutem aeternam assequantur. Haec enim de re Iudei cum Gentibus contentebant, Gentibus philosophiam et virtutes morales iactantibus, pro sua iustitia: Iudeis vero venditantibus opera legis, et quod essent posterii Abraham, quibus promissus erat Messias et salus, ut, si ea potiri vellent Gentes, deberent circumcidi et fieri Iudei proselyti. Utroque retundit hic Apostolus, ostendens quod Iudei contra legem Mosis, Gentes contra legem naturae gravissime peccarint et utrique indigerint redemptore; ac proinde utriusque gratis promissus sit Messias, ut ius fidei et gratiae gratis justificentur.

Totius epistolae distributio quintuplici.

Haec autem totius epistolae est distributio. Primis quinque capitulis reprimat Apostolus fastum tam Iudeorum, quam Gentium, ostenditque tam hos, legem naturae; quam illos, legem Mosis violasse. Ideoque omnes esse sub peccato, et consequenter egere Salvatore Christo; quodque ex fide et gratia Christi, non autem ex operibus legis vel naturae iustitia petenda sit.

Secundo, cap. VI, docet, quomodo in iustitia per Christum accepta progredi, vitiosque suis resistere debeant: nam, ut ait cap. VII, post justificationem manet in iusto concupiscentia, quam excutit lex, sed comprimunt et superat Christi gratia.

Tertio, cap. VIII, enumerat fructus quos capitulus ex fide et iustitia Christi.

Quarto, cap. IX, X et XI, docet Gentes vocatas ad electas esse ad iustitiam, ab eaque rejectos esse Iudeos; eo quod Gentes Christo credere voluerint, Iudei vero noluerint, sed iustitiam in lege

Mosis, non autem in fide Christi quaesierint, eamque sibi quasi Abraham posteris, iure hereditario debitam arrogarint.

Quinto, cap. XII, transit ad mores hortaturque ad exercitia Christianarum virtutum, ac denique, cap. XVI, salutationibus epistolam claudit (1).

Nota primo: Scripta est haec epistola post utramque ad Corinthios, ut recte annotavit S. Chrysostomus et patet ex I Corinth. cap. XVI, 2, ubi collectam fieri hortatur Paulus pro pauperibus Hierosolymitanis: haec vero epistola ad Romanos, cap. XV, 23, collectam illam jam factam esse significat. Ponitur tamen haec epistola ab Ecclesia primo loco, vel ob praeminentiam Romane Ecclesiae, ut censet Catharinus. Unde S. Ireneus, lib. III, cap. I, tradit S. Paulum cum S. Petro Romae evangelizasse, et cum eo Romanam fundasse Ecclesiam, sicut et eandem cum eodem suo sanguine et martyrio consecravit. Vel, ut opinatur S. Augustinus, epist. 106 ad Sixtum, eo quod gratiam fidei commendat, quae caput est et initium gratiarum. Vel, ut vult Theodoretus, ob exactam omnis generis doctrinam.

(1) Haec Rosenmullerus: «Sunt totius epistolae partes tres. I. Praefatio, cap. I, 1-17. II. Tractatio, cuius iterum duae sunt sectiones, dogmatica et parenthetica. Et in dogmatica quidem parte, primis 11 capitulis procurrente, totus in eo est, ut ostendat, non ex observatione Iudaismi, sed ex observatione Christianismi; et quidem solius Christianismi salutem aeternam homini sperandam esse, ita ut Iudaismo amplius non sit opus; religione veteri Mosaeica impietatem humanam, inter Iudeos Ethnicosque prorsus eandem, non potuisse tolli, nec felicitatem veram restitui, itaque novam ad felicitatem huius et futurae vitae perveniendam viam et rationem, postquam esse a Deo in doctrina Jesu Christi; ab hac sola certam salutis spem omnibus, Iudeis Gentibusque esse repetendam, nec in hac re tribuendum esse quicquam maiorum meritis, aut legis Mosaeicae observationi, sed soli benevolentiae Dei per Jesum Christum incarnatum quaedam ratione hominibus declarata. Altera huius epistolae parte, parenthetica, universa vite Christianae pietas commendatur, cap. XIII, 1-2, XV, 14. III. Peroratio, seu epilogus, quo continentur scripturae exortatio, apostolus commendat, adventus promissio, intercessionis petitio, ad finem cap. XV. Caput XVI aliorum pertinere videtur. » Cf. Bible de Venise, Préface sur l'Épître aux Romains; Haneberg, Einleitung, etc., p. 614 sequ.

Grande scripta haec epistola, et quare ponitur primo loco?

Nota secundo: Probabiliter Salmeron, tom. I, prolegomeno 33, in fine, censet hanc unam Pauli epistolam latine esse scriptam. Primo, quia eam Apostolus scribit Latinis: ipse enim ex dono linguarum sibi infuso etiam latine norat. Secundo, quia ejus amanuensis fuit Tertius, cap. XVI, 22, quod nomen Latinum est. Dices: Cur ergo toties hic graecial? Respondet: Quia hactenus inter Graecos versatus erat, ideoque in Graecam erat proclivior.

Contra Bellarminus, lib. II De Verbo Dei, cap. VII, et communiter alii, omnes Pauli epistolas, praeter unam ad Hebraeos, graece scriptas esse contendunt. Certe S. Chrysostomus et Graeci Graecum textum quasi autographum sequuntur. Idem facit et Syrus. Adde, Paulum hac epistola Iudeo et Barbaro non opponere Romanum, sed Graecum, cap. I, vers. 14 et 16. Scribit enim ex Graecia, ubi inter Graecos agens Graecae linguae jam assueverat, ideoque scribit graece etiam ad Romanos, quia his, uti et aliis, lingua Graeca tum erat familiaris et elegans, ut dicam cap. I, vers. 16. Peninde ergo hic facit Paulus, atque si Francus vel Belga aliquis ex Francia in Belgium ad Lovanienses vel Antuerpienses scriberet francice. Tertio, idipsum confirmat, quod haec epistola graecis abundet, quodque Latinus noster textus ex Graeco ad verbum, imo ad litteram et apicem saepe expressus videatur, ut quod cap. I, 31 habetur: «Sine affectione, absque fudere, sine misericordia, » quis non videt ex Graecis verbis ἀφιέμενος, ἀκατάρατος, ἀδαιμόνητος, ad apicem esse expressum? Nam si latine scripsisset Paulus, latine et clare dixisset: Inhumano, fedifrago, immisericordes. Similes graecismos videbimus cap. I, 7, 8, et deinceps: ita ut haec epistola plene stylo et phrasi Graeca scripta esse videatur.

Quarto, hic videtur esse sensus et consensus interpretum tam Graecorum, quam Latinorum. Omnes enim provocant, cum lectio est dubia, ad textum Graecum, quasi ad Pauli autographum. Quod si textus Graecus sit ambiguus et variae significationis, variant quoque in expositione interpretes: nil tale fit in Latino: v. g. Rom. cap. I, vers. 1, Graecum ἐπιπέσει; Chrysostomus et Graeci Tertium, qui declarat est; noster vero interpretet et Latini vertunt et legunt, qui praedestinatus est. Utrumque enim significat Graecum ἐπιπέσει. Quod si Paulus latine scripsisset, qui praedestinatus est, nulla foret hic lis, nulla varietas, nullum dubium; causa pro Latini foret decisa, Latini omnes Graecos ad Latini a Pauli autographum provocarent: quod tamen nemo hactenus fecit (1).

Addo tamen, probabile esse Graecum Pauli autographum mox a Tertio, vel alio interprete, quem, ut alibi dixi, Paulus semper ad manum habebat, conversum esse in Latinum sermonem, itaque Romanis et Latinis esse transmissum; hoc enim sua

(1) Insuper, ait Dom Cellier, Apostolus scribit his qui erant Romae, hoc est non solum Latino-Romanis, sed etiam omnibus Christianis ex quavis natione Romae degentibus. Hist. générale des auteurs sacrés, tom. I, p. 200.

dent rationes prioris sententiae Salmeronis. Atque haec de causa, nimirum ob duritiam et obscuritatem interpretis, putavit Diadorus Tarsensis hanc epistolam praeter aliam tam huiusmodi et obscure esse conscriptam, ut dicam cap. XVI, 22. Pari modo S. Marcellus Evangelium, quod Romae latine conscripserat, fertur Aquileia in Graecum translulisse, cuius originale Venetiis etiamnum asservatur, uti testatur Petrus Episcopus Aquileiensis in Catalogo, lib. IV, cap. LXXXVI. Sic et Ireneum, quem utpote Graecum graece scripsisse omnes consentiunt, mox a quopiam familiari ejus interprete in Latinum esse conversum opinantur nonnulli, inter quos est Fevardentius, proemio in Ireneum: hoc enim suadere videtur styli illius Latini vetustas et erratitas.

Denique scripta est haec epistola anno Christi 58, ut ait Baronius (2), Corinthi, missa per Phoben, ut habent Biblia Graeca, Syra et Latina Hebra in fine epistolae, cum jam S. Petrus Roma iussu Claudii abisset in Britanniam; tunc nimirum Paulus Romanus pastore destitutus, et inter se de questionibus jam dictis tumultuantes confirmavit, docuit et in concordiam redegit. Unde mirum non est, quod Paulus hac epistola Petrum, utpote Roma absentem, non salutet (3).

(2) Rectius, anno 55 ineunte, ait Sepp. Vid. Chronicon Actuum Apostolorum tom. XVII praefatum; et Sepp, op. cit., tom. II, p. 247.

(3) De consilio Pauli in scribenda haec ad Romanos epistola pauca dicam. Videtur nempe Paulus per Aquilam et Priscillam, et plures alios Claudii Imperatoris edicto Roma expulsos, quibus Corinthi et Ephesi familiariter unus fuerat, certus factus esse de rebus Christianorum Romanorum. Paulus vero per eundem Aquilam, aliquanto post Romam relictam, fortassis etiam per Christianos in Macedonia, Achaia, Asia ipsi familiariores factos, et Romam profectus, atque insignia ejus in religionem merita narrantes ac praedicantes, Romanis innotuit. Praecipua causa, cur Apostolus hanc ad eos epistolam scriberet, fuisse videtur haec, quod in eorum coetu, qui mixtus erat ex hominibus, ante susceptionem Christianae religionis, partim Iudaismo, partim idololorum cultui addictis; lites erant, quas componere studuit. Porro causa dissidiorum hic fore fuerunt: Iudaico Christiani opinioniones Iudaicas, imprimis pharisaicas cum doctrina Christiana coniungere solebant, et existimabant beneficia Messiae majore jure ad suum populum, quam ad externos gentes pertinere, Rom. IV, 17; n. 17; in 2, 29; x, 12. Quin etiam de lege Mosaeica ipsi, sicut, non Gentilibus concessa, valde gloriabantur, consuebant propter huius legis et rituum sacrorum observationem, ut et propter merita maiorum, Abrahami, etc. Deum ipsis fore propitium; Gentiles contra, utpote lege destitutos, nec ab Abrahamo genas ducentes, nec ritibus sacris initiatos, tanquam homines profanos esse contemnendos, nisi et ipsi jugum legis Mosaeicae imponi stulti paterentur. Ethnico-Christiani vero Christianos ex Iudaicis, tanquam homines superstitiosos, omnique Dei misericordia indignos valde contemnebant. Inde vero altercationes et scandala enata erant, quae a Paulo passim curpantur. Denique praeter istam doctrinam et opinionum varietatem, etiam vita plurimorum Christianorum variis vitis, vel iam corrupta erat, vel certe facile corrumpi poterat. Itaque Paulus partim Iudaicas opinioniones redibat, partim odia et rixas pellere studet.

Scripta est haec epistola anno Christi 58.

accipi possit; tamen hæc non est vera hujus nominis ratio ex mente et intentione Pauli, qui, ut dixi, Pauli nomen non tam sublimitatis, quam familiaritatis et humilitatis studio assumpsit. Ascribam hic verba S. Hieronymi, quia pulchra sunt: « Uti Scipio, inquit, subjecta Africa, Africanus sibi nomen assumpsit, et Melellus, Creta subjugata, Cretici cognomentum reportavit, et Imperatores nunc usque Romani ex subjectis gentibus Adiabeni, Parthici, Sarmatici nuncupantur; ita et Paulus, ad prædicationem Gentium missus, primo Ecclesie spolio consulente Sergio Paulo, victorie sue trophæa reulit exeritque vexillum, ut Paulus diceretur e Saulo. » Aptius S. Augustinus, serm. 25 *De Sanctis*, tom. X: « Patitur, inquit, Paulus quod fecerat Saulus. Saulus lapidavit, Paulus lapidatus est. Saulus Christiano virgini afflicti, Paulus pro Christo quinquages quadragenas una minus accepit. Saulus persecutus est Ecclesiam Dei, Paulus submissus est in sporta. Saulus vixit, Paulus victus est. Et dum Paulus sæviens quærit minuere numerum Christianorum, etiam ipse accessit ad numerum Confessorum. »

Apostolus igitur, ut ipsem ait, « presentia corporis fuit infirma. » Fuit enim nomine et corpore Paulus, id est parvus; sed ingenio, animo, virtute et factis magnus. « Animus enim non mensuratur corpore, » sed corpus transcendit. Pulchre et vere Sapiens, *Ecl. i. 3*: « Brevis vita, id est parva, in volatilibus est apis, et initium (*ἀρχή*, *primas, principatum*) dulcoris habet fructus illius. » Ita corpore parvus, sed animo celsus fuit S. Hieronymus, ut habet ejus Vita apud *libalenciram* et alios. Idem de se innuit S. Augustinus, hom. *De Transfigur. Domini*: « Quæso, inquit, per Dominum, ne vos hominibus luditis offendat, dummodo qualibet occasione, de cordibus vestris peccatorum sordes abstergat. » Et *serm. 6* inter commun.: « Obsecro, ait, vos fratres, etc., ut oretis pro me exiguo et pusillo, » etc. S. Antoninus, memorie portentum, æque ac sanctitatis et miraculorum, ab exigua statura nomen accepit: vocabatur enim Antonius. Nimirum, ut ait Poeta,

Major in exiguo regnavit corpore virtus.

Et e contrario:

Nulla in tum vasto corpore mica salis.

Parvi Et Cicero: « Valentissimo quisque corpore longissime abest a sapientia. » Experientia docet communiter in parvo corpore magnos inesse animos. Virtus enim unita fortior est seipsa divisa. Virtus autem anime in corpore parvo unitur, in magno dividitur et dispergitur. Atque hæc de causa naturaliter parvis quam magnis facilius est magnanimitas, difficilius humilitas. Eleganter et cordate S. Gregorius Nazianzenus, scribens ad *Nicobulum*, qui Alypiam uxori suæ,

Gorgonia, Gregorii sororis, filie, exiguam staturam exprobrabat, ita rescribit, *epist. 133*: « Alypiam apud nos cavillis inaccessis ut parvam et tua proceritate indignam, o magne et vaste ac gigantee tum forma, tum robore. Nunc demum intelligo animum mensuræ subijci, ac rupea margaritis præstantiores esse, corvosque lusciniis angustiores. Tu vero magnitudine tua et cubitis frueri. » Deinde subdit: « Quod si hoc quoque adjicias, eam orationis causa curvam esse, ac per ingentes mentis agitationes, perpetuam cum Deo consuetudinem habere; quid hic de tua sublimitate corporisque mer ara te iactabis? Vide tempestivum silentium, loquentem audi, quam non incompta sit animadvertere, quam ut femina fortis ac strenua, quas rei domesticæ utilitates afferat, quam viri amans, ac tum illud Laconis dices: Certe animum in mensuram minime cadit, atque externam hominem oculos conjecit in internam habere oportet. Ita eam ut parvam deridere desines, et tuum conjugium faustum ac felix iudicabis. »

SERVUS JESU CHRISTI. — « Servus, » scilicet honorarius, qui hebraice vocatur *עבדך* *meorart*, d est minister, de quo plura dicam *Philip. cap. 1*, vers. 1.

VOCATUS APOSTOLUS, — id est vocatus ad apostolatam, vocatione Apostolus. Græce enim non est participium *κατακλητός*, id est vocatus, appellatus; sed nomen *ἐκκλητός*, id est vocatilius. Unde Syrus vertit *קריא קריא* *karia vaschelicha*, id est vocatilius et Apostolus, *q. d.* Evocatus Deique Apostolus. Ita S. Chrysostomus. Sic Hispani gloriantur quod sint *criados del Rey*, id est servi Regis, evocati a Rege, vocatili Regis. Unde, teste Hesychio, *vocatus* dicitur nobilis. Alludit ad *Isaia XIV, 42*, ubi pro eo quod nos habemus: « Audi, Israel, quem ego voco, » hebraice est *קריא meorart*, id est *vocate mi*, uti vertunt Aquila, Symmachus, Vatablus et alii: Israel enim typus fuit S. Pauli et fidelium. Vide ibi dicta (1). Rursus alludit hic Paulus per nomen Hebræum et Syrum *selicha*, id est Apostolus, ad prius sum nomen regium Saul. Saul enim hebraice significat vocatum et postulatam, scilicet a Deo ad regnum, sicut Saulus hic noster ex eadem tribu Benjamin est vocatus et postulatus ad apostolatam: estque pronomasia Hebraica, *q. d.* Paulus: Qui olim fuit Saulus vel Saul; nunc sum *selicha*, id est vocatus ad legationem et munus Apostolicum. Pari modo in voce *karia*, id est vocatus, alludit ad duodecim principes vocatos a Deo et Mose, ut duodecim tribus præessent, *Num. 1*, 16, uti ibi dixi. Quare parerga hic est Anselmi expositio, qui censet Paulum se non Apostolum, sed vocatum Apostolum nuncupare ex studio humi-

(1) Simplicius: Vocatus Apostolus, id est, constitutus Apostolus, cui munus Apostolicum est demandatum, vocatus ab ipso Christo, non ut alii, honorera isaua mentis, *1 Cor. 1*, 1.

litalis, *q. d.* Ego non voco me Apostolum, sed ab aliis vocatus et dictus sum Apostolus: quomodo S. Bernardus ex humilitate non Abbas, sed vocatus Abbas Clarevallensis dicit et nuncupari voluit: repugnat enim huic expositioni textus Greæ, ut patet ex dictis.

Nota primo: Actor, IX, vocatus est a Christo Paulus Apostolus, id est legatus, missus a Christo per totum orbem evangelizare et docere Gentes, fundare et regere Ecclesias Christi, de quo plura dicam, vers. 3.

Nota secundo: Præter duodecim Apostolos, qui *Matth. x*, a Christo in terris vivente vocati et missi sunt prædicare regnum Dei, nomen Apostoli extensum quoque est ad Paulum, Barnabam, Silam, Lucam, Marcum aliosque, qui pene idem officium sunt sortiti, quod primi illi duodecim a Christo vocati. Unde S. Hieronymus, in *cap. 1 ad Tit.*, vers. 4, Apostoli titulum in Paulo et Apostolicam dignitatem suspiciens, inquit: « Quod ait Paulus de se, Apostolus autem Iesu Christi, tale mihi videtur, quale si dixisset, Præfectus prætorio Augusti Cesaris, magister exercitus Tiberii. Ut enim iudices sæculi hujus, quo nobiliores esse videantur, ex regibus quibus serviunt et ex dignitate qua intumescunt, vocabula sortiuntur; ita et Apostolus grandem inter Christianos sibi vindicans dignitatem, Apostolus se Christi titulo prænotavit, ut ex ipsa nominis auctoritate lecturos terret, indicane omnes qui in Christo crederent, debere sibi esse subjectos. » Apostoli enim a Christo in totum orbem et in omnes fideles auctoritatem et imperium acceperunt.

Nota tertio: Paulus hoc Apostoli nomine, quasi titulo muneris dignitatis et professionis, se initio epistolaram, suis insinuare solet. Sicut enim reges et principes præfantur: Nos Albertus, Dei gratia Archidux Austriae, Dux Brabantie, etc.; ita Paulus: « Ego Paulus, Dei gratia et vocatione Christi Apostolus; » non autem per me, vel amicos, vel potestatem laicam in apostolatam intrusus; hoc enim proprium est pseudo-apostolorum et hæreticorum, ut docet S. Cyprianus, lib. *De Unitate Ecclesie*: « Il sunt, ait, qui se ultro apud temerarios convenas sine divina dispensatione præficiunt, qui se prepositos sine ulla ordinationis lege constituunt (nota nomen Ordinationis, que sane non a magistratu, sed a Christo Iesu, ejusque vicariis Episcopis, manuum impositione ritu veteri in sacramento Ordinis suscipitur), qui, nemine episcopatum dante, Episcopi sibi nomen assumunt. » Imo S. Paulus, *Hebr. v*, 4: « Nec quisquam, inquit, sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, tanquam Aaron. » Et Jeremias de falsis prophetis, se per amicos aut reges intrudentibus, sic ait carpens et culpans eos, *cap. XXIII*, 21: « Non mittebam Prophetas, et ipsi currebant; non loquebar ad eos, et ipsi propheta-

bant. » Sicut enim magistratus est ordinare civilia et civicos præfectos; ita Episcoporum est ordi-

nare sacra et sacros Præsules: hic enim est hierarchicus ordo Ecclesie a Deo institutus. « Scriptum est, ait Ambrosius, lib. V, *epist. 33 ad Marcellinum* in nomine: Que Dei, Deo; que Cesaris, Cesari; ad Imperatorem palatia pertinent, ad sacerdotem Ecclesie: publicorum tibi momentum, o Imperator, jus commissum est, non sacrorum. » Et Hosius Constantio: « Tibi, inquit, Deus Imperium commisit; nobis que Ecclesie sunt, credidit. »

SEGREGATUS IN EVANGELIUM DEI, — tanquam in rem arduam et sublimem, quam omnem naturæ modum et rationem transcendat. Alludere rursus videtur Spiritus Sanctus ad etymon Hebræum nominis Pauli. Sicut enim *Saul*, vel *Saulus*, significat vocatum et postulatam ad munus Apostolicum, ita *פלה* *pele* (unde Paulus), significat arduum, excellentem, mirabilem, ideoque a vulgo segregatum. Idem innuit Græcum *ἀποκλειστικός*; *ἀποκλειστικός* enim significat secerne aliquid et segregare tanquam eximiam, puta tanquam organum electum, quale fuit Paulus. Unde et medici *ἀποκλειστικός* vocant sententias selectas, raras et eximias. Sic Christus, *Isaia IX*, 6, vocatur *פלה* *pele*, id est admirabilis, eximius, segregatus. Et angelus nuntians Manu Samsonis ortum, *Judicum XIII*, 18: « Quid queris, inquit, nomen meum, quod est mirabile, » hebraice, quod est *פלה* *pele*.

2. QUOD ANTE PROMISERAT PER PROPHETAS SCOS IN SCRIPTURIS SANCTIS DE FILIO SUO, — *q. d.* Non novum, non nuper inventum, aut ex meo alterius hominis cerebro fabricatum est Evangelium, sed ab æterno a Deo institutum et decretum, ideoque jam olim per omnes sanctos Prophetas promissum tanquam res rara, mira, salutiæra, divina, certissima et verissima; utpote que confirmata est et corroborata tot sæculorum tempore: temporis enim filia est veritas, ait Cicero, lib. II *De Oratore* (1).

3. QUI FACTUS EST EI EX SEMINE DAVID SECUNDUM CARNEM. — syrus, Valla et Erasmus vertunt, *qui gentis est*, vel *natus est*. Sed melius vertit noster *Interpres*, *qui factus est*: Græce enim non est *γεννητός*, vel *γεννημένος* a γεννάω, id est gigno; sed *γεννητός* a γίνομαι, id est fio. Unde S. Cyrillus, lib. XI *Theauri*, sub medium, dicit totam SS. Trinitatem dici et esse *γεννητός*, id est increatum, ineffabilem, sive non creatam, non factam; solum vero Patrem esse et dici *γεννητός*, id est ingenitum, et ita Patres Christum hic non natum, sed factum interpretantur; ut Tertullianus, *Contra Praxeam*; Irenæus, lib. III, cap. XXXII; S. Augustinus, lib. II *De Trinitate*, cap. V. Vox enim *factus* magis significat humanam naturam Christi contra Marcionem, illamque Christum non ex œvo in Virgine intulisse, ut voluit Valentinus; sed in Virgine, et

(1) Hoc addit Apostolus propter judicantes, qui contumabantur, Mosen et Prophetas ab Apostolo contemni, suaque privati auctoritate.

Paulus et alii titulo Apostoli gaudens, præter duodecim enim a Christo vocatus Matth. X

Paulus vocationem et manere Apostolus, non tantum appellatio.

Paulus in apostolatam vocatus a Deo, non intrusus.

Nomen Pauli significat hebraice excellentem, mirabilem, arduum.

Marcus, III, 7, Iulianus, Ebronia, herosus

ex Virgine formatam, idque non ex copula viri, ut voluit Ebion; sed virtute Spiritus Sancti, factam et productam accepisse: ita ut Christus est *ἀπαρτῶς*, id est sine patre, secundum humanitatem, sicut est *ἀπαρτῶς*, id est sine matre, secundum deitalem.

4. QUI PRÆDESTINATUS EST FILIUS DEI. — « Qui prædestinatus est, » Græce *ἁποκρίνω*, quod apte et plane Syrus et Græci vertunt, *qui declaratus et agnatus est Filius Dei*. Ita Chrysostomus, Theophylactus; Œcumenius, Origenes, Theodoretus; imo Toletus sic exponit Latinum *prædestinatus*, sive *definitus*, scilicet non quoad rem, sed quoad notitiam hominum, ut *prædestinatus* idem sit quod *certificatus*, certo *cognatus hominibus*, q. d. Christus demonstratus et declaratus est præ aliis Sanctis, qui sunt filii Dei adoptivi, quod ipse solus sit Filius Dei naturalis. Sed hoc est torquere Latinum verbum *prædestinatus* et *predemonstratus*, vel *declaratus*. Quare hoc sensu melius Ambrosius subaudit hic verbum *declarari*, dum sic exponit: Christus, latens in incarnatione, prædestinatus est, ut declararetur Filius Dei in resurrectione. *Secundo*, rectius et profundius noster Interpres, quidquid obstrepat Calvinus, Græcum *ἁποκρίνω* vertit, *qui prædestinatus est*, et ita legit S. Irenæus, lib. III, cap. XXXII; Hilarius, lib. VII *De Trinit.*; Augustinus, lib. *De Prædest. Sanctorum*, cap. XV; Ambrosius et alii. Græcum enim *ἀπαρτῶς*, licet apud profanos sæpe significet *declarare*, tamen auctore S. Dionysio, lib. *De Divinis Nomin.*, cap. V, passim in Scriptura significat *definire, constituere, prædestinare*, ut *Act. II, 23*: « Hunc definito consilio et præscientia Dei tradidit, » Græce est *ἀποκρίνω βουλή*. *Act. X, 42*: « Ipse est qui constitutus est iudex vivorum et mortuorum, » Græce *ἀποκρίνω κρίσις*. *Act. XVII, 26*: « Definens statuta tempora, » Græce *ἀποκρίνω καιρόν*.

Adde: Eliamsi Origenes, Hieronymus, Tertullianus, Cyrillus, Theodoretus, Chrysostomus, Œcumenius legant in Græco *ἁποκρίνω*, quod est ad verbum, *destinatus est*, scilicet, ab æterno: quod in re idem est cum eo quod noster Interpres vertit, *prædestinatus est*, tamen alii, ut Ambrosius, Augustinus, Irenæus locis jam citatis, et Epiphanius, *hæresi 54*, in fine, et Athanasius, lib. III *De Assumpt. hominis*, clare legunt in Græco *προκαταρτισμένος*: hoc autem ad verbum idem est quod *prædestinatus est*, non autem *prædeclaratus est*. Sic enim hic verbi non posse patet ex sequentibus; vox enim *præ* falsum induceret sensum.

Ubi nota: Putat Origenes Christum solum dici *ἁποκρίνω*, id est *destinatum*, quia antequam nasceretur homo, erat Deus Deique Filius: nos vero dici *προκαταρτισμένος*, id est *prædestinatus*, quia non eramus antequam nasceremur. Sed hæc distinctio subtilior est, quam verior et solidior; *destinatus* enim hic idem est quod *prædestinatus*, ut jam dixi. Quare non recte Origenes hunc locum sic expo-

nit, q. d. Paulus: Christus existens Filius Dei, destinatus est ut sit princeps et primogenitus ex mortuis, scilicet, ut in eos virtutem divinam exercent eisque det Spiritum sanctificationis et vivificationis.

Sensus ergo Apostoli est, q. d. Homo Christus, qui factus est ex semine David, seu cui data est essentia et existentia humane nature, prædestinatus est ad hoc, ut subsisteret in persona Filii Dei: id est prædestinatus est Jesus ad hoc, ut scilicet qui futurus erat secundum carnem filius David, idem secundum hypostasim esset Filius Dei: hoc est, prædestinatum est, ut hic homo, qui dicitur Jesus, estque filius David, esset simul Filius Dei, quia scilicet prædestinatum est, ut hic homo assumeretur a Filio Dei, illique hypostatice uniretur, ita ut idem esset homo et Deus, sive filius hominis et Filius Dei. Ita S. Augustinus, *De Prædestin. Sanctor.*, cap. XV; Anselmus, *Concilio Toletano XI*, cap. I, et passim Scholastici, III *part.*, *Quest. XXIV*.

Dicos: Pronomen *qui* refert Filium Dei, qui præcessit, Filius autem Dei non est prædestinatus, ut feret Filius Dei, quia semper fuit Filius Dei. Ita Calvinus.

Respondeo: Pronomen *qui* refert Filium Dei, non formaliter, sed materialiter, scilicet non quatenus est Filius Dei, sed quatenus factus est secundum carnem ex semine David, uti præcessit, id est refert hunc hominem Christum, qui assumptus est a persona Verbi, estque Filius Dei. Hic enim homo non fuit ab æterno Filius Dei, sed prædestinatus est Filius Dei, sicut in tempore factus est Filius Dei.

Ubi nota, S. Scripturam de Christo ita loqui, ut jam de ejus divinitate loquatur, mox ad ejus humanitatem transeat, rursus ad divinitatem redeat. Hinc fit, ut Christo det attributa quæ Deo sunt propria, et mox eidem tribuat alia quæ non nisi in hominem cadunt. Id clare videre est *Hebr. 1, 2*, ubi sic loquitur Apostolus: « Novissime diebus istis locutus est (Deus) nobis in Filio, quem constituit heredem universorum. » Ecce hic loquitur de Filio, ut homo est: et mox loquitur de eodem, uti Deus est. Subdit enim: « Per quem fecit et sæcula, qui cum sit splendor gloriae; » ac rursus redit ad eundem Filium quia homo est, quem statim subiungit: « Purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis. »

Dices *secundo*: Hic homo non tantum Christi naturam humanam, sed et personam, quæ Verbum est, includit; et relativum *qui*, non potest referre naturam humanam: quia sic dicendum esset, *quæ*; ergo refert personam: atqui in Christo non fuit alia persona, quam divina Verbi; hæc autem non potuit prædestinari ad unionem Verbi. Sic enim prædestinatum esset, ut idem cum eodem, sive ut idem cum seipso uniretur: quod est impossibile. Unde passim Doctores dicunt,

Christus materialiter prædestinatus est Filius Dei.

Attributa divinitatis et humanitatis quomodo Scribitur tributa Christo?

solam naturam humanam prædestinam et elevatam esse ad hanc unionem cum Verbo. Est hoc argumentum Toleti, quo probare contendit *prædestinatus* hic debere exponi per *declaratus*.

Respondeo: Relativum *qui* refert naturam humanam Christi in concreto, id est hunc hominem, non subsistentem, sed existentem ex semine David. Licet enim idem materialiter subsistat in persona Filii Dei, uti præcessit; tamen in nova hac propositione, mens inde, puta ab hac subsistentia et persona Verbi, præscindit, et tantum in subjecto *hic homo* hominem existentem, non autem subsistentem sive personatum concipit, donec accedat prædicatum *Filius Dei*. Sic fit in omni propositione essentiali; nam in ea semper subjectum re idem est cum prædicato, sed conceptu distinctum et quasi præcisum; ut homo est animal, leo est brutum.

Christi non tantum natura, sed et persona prædestinata est animal, leo est brutum.

Respondeo *secundo*: Pronomen *qui* referre potest personam hujus hominis, seu hoc suppositum humanitatis Christi confuse, abstracto ab eo, quod idem sit suppositum divinum Filii Dei: licet enim in re idem in Christo sit suppositum humanitatis et divinitatis, tamen in conceptu nostro, quem per enuntiationem hæc exprimi-mus, unum ab altero seorsum concipi, itaque quasi separari et præscindi potest; ut scilicet idem hoc suppositum in subjecto concipiatur tantum eatenus, quatenus est suppositum humanitatis; in prædicato vero idem concipiatur, quatenus est suppositum divinitatis, sive Filii Dei; ut sensus sit, prædestinatum est ut persona Christi hominis esset non humana, uti est aliorum hominum, sed ut eadem esset cum persona Filii Dei. Ita subtiliter et erudite docet Franciscus Suarez, III *part.*, *Quest. XXIV*. Et hoc sensu patet, Christi non tantum naturam humanam, sed et personam in confuso, sive in abstracto esse prædestinatum, ut ibidem docet Suarez et D. Thomas.

Christi prædestinatus est, uti dicitur, in exemplar nostræ.

Denique notat D. Thomas, III *part.*, *Quest. XXIV*, et Scholastici, hæc Christi prædestinationem fuisse medium, finem et exemplar nostræ prædestinationis: quia, ut Augustinus, *De Prædest. Sanct.*, cap. XV, ait: « Ea gratia fit ab initio fidei suæ homo quemcumque Christianus, qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus. De ipso spiritu et hic renatus est, de quo ille natus. Eodem spiritu fit in nobis remissio peccatorum, quo factum est ut ille nullum habeat peccatum, » scilicet tam Christo, quam cuilibet Christiano id datur sine ullis alicujus meritis, ex mera Dei gratia.

IN VIRTUTE SECUNDUM SPIRITUM SANCTIFICATIONIS EX RESURRECTIONE MORTUORUM JESU CHRISTI DOMINI NOSTRI. — *Primo*, S. Chrysostomus et Græci hæc sic explicant, q. d. Declaratus est Christus esse Filius Dei, *primo*, in, id est *ea*, virtute miraculorum; *secundo*, quia dabat Spiritum Sanctum; *tertio*, ex resurrectione ex mortuis, quia inde quasi mortis Dominus surrexit.

Secundo, Theodoretus et Toletus sic explicant, q. d. Christus declaratus est Filius Dei, per virtutem a Spiritu Sancto et sanctificante Apostolis collatam, qua miris signis et factis resurrectione Christi confirmavit: hoc autem factum est, postquam ipse Dominus a mortuis surrexit. Huc pertinet Ambrosii expositio: Christus, inquit, prædestinatus est per Spiritum Sanctum, ut manifestaretur esse Filius Dei, in virtute qua surrexit a mortuis.

Christus per Spiritum Sanctum et resurrectione claratus est Filius Dei.

Verum noster Interpres, ut dixi, verit, non *declaratus*, sed *prædestinatus* est. Hujus ergo nostræ versionis hic est sensus: Christus a prædestinatus est Filius Dei in virtute, » id est cum potentia divina (Græce enim est *δύναμις*, non *ἀρετή*, et *in* ponitur pro *cum*; sic enim sæpe sumunt *λεβρῶν ἢ προδῶν*), ut scilicet, licet esset Filius 9avidi secundum carnem fragilem et infirmam, haberet tamen tam potentiam, quam hypostasim divinam; nimirum per hæc potentiam, hic homo unitus Verbo faceret miracula, remitteret peccata, sanctificaret homines: quam potentiam habuit *secundum*, id est *per*, et a natura divina, quæ est « Spiritus sanctificationis, » id est fons omnis sanctitatis; vel plantis, a Spiritu Sancto, qui totum hoc unionis hominis cum Deo opus in Christo peregit, eumque ita sanctificavit, ut illi virtutem dederit omnes homines sanctificandi, quæ potentia Spiritus Sancti maxime se ostendit, maximeque patuit ex resurrectione » ex mortuis, id est in resurrectione, quia Christus se et alios mortuos suscitavit. Unde de ea tunc dixit Christus, *Matth. XXVIII*: « Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra. » Et Joannes, *Apocal. V*: « Dignus est Agnus qui occisus est, accipere virtutem et divinitatem et sapientiam. » Ita S. Augustinus et passim interpretes.

In unione hypostatice declaratur Patris et Spiritus Sancti potentia.

Aliqui etiam sic explicant: Christus prædestinatus est, ut esset Filius Dei, « in virtute, » id est in unione hypostatice, quæ opus fuit præstantissimum virtutis et potentie tum Dei Patris, tum Spiritus Sancti, sive sanctificantis: per quam potentem unionem ipse Deus et Spiritus Sanctus resurrectionem mortuorum induxit, scilicet ut Christus et alii Christiani a morte corporis ad vitam beatam, peccatores vero a morte peccati ad vitam gratiæ resurgerent. Hæc expositio subtilior est; sequitur tamen et obaret cum priori, quæ planior et solidior est. Ubi nota *primo*, hic esse ellipses: supplenda enim sunt verba, *habuit, potuit*. Vide *can. 37*.

Nota *secundo*, resurrectionem, græce *ἀνάστασις*, hic tam passive, quæ Christus surrexit, quam active, quæ Christus se et alios resurgere fecit, capi posse. Ita Ambrosius.

Nota *tertio* hebraïsmum, « Jesu Christi Domini nostri, » id est, ipsius vel sui; Hebræi enim, pro pronomine demonstrativo, sæpe repetunt nomen antecedens. Addit ergo hic Paulus *ἢ Jesu Christi*, tum ut exprimat doctaque hoc nomen esse proprium Filii Dei, de quo locutus est; tum quia hoc

quando tanto studio et frequentia ad ecclesias et ad Martyrum sepulera concurritur? ubi sic ad similitudinem caelestis tonitruu reboat Amen, et vacua idolorum templa quatuntur? Non quod aliam habeant Romani fidem, nisi hanc quam omnes Christi Ecclesia, sed quod devotio in eis major sit, et simplicitas ad credendum.»

Amplius vero quippiam dicit S. Cyprianus, nimirum hæc propheticè dicta esse a S. Paulo, prævidente Romanorum futuris sæculis in fide constantiam. Sic enim ait epist. 37 ad Cornelium, ubi ejus et populi Romani, tempore persecutionis Decii, fidei robur collaudat: «Dum apud vos una animus et una vox est, Ecclesia omnis Romana confessa est; claruit, fratres charissimi, fides, quam de vobis B. Apostolus prædicavit, et præconio futurorum merita vestra contestans, dum parentes laudat, filios provocabat.»

Uterius progreditur S. Chrysostomus hic, utgelque ad annuntiatum, cum ait Paulus: «Fides vestra annuntiat in universo mundo,» quod scilicet sicut Ecclesia Romana, Petro et Paulo predicante, crediderat, ita instar illius quasi matricis, ceteræ Ecclesie et nationes credere deberent, quod illa credidisset. «Non dixit Paulus, inquit Chrysostomus: Manifestavit, sed, Annuntiat fides vestra; planum faciens, quod dictis nihil addendum vel demandum esset. Angeli seu nuntii hoc est opus, ea sola quæ dicuntur, dferre: ob quod sacerdos angelus vocatur, quod non sua ipsius, sed ea tantum nuntiat, quæ ab eo acceperit, a quo delegatur: quanquam Petrus sibi prædicavit; sed illius facta, sua esse dicit Paulus.»

Hinc «Romanus» apud veteres, non tantum orthodoxos, sed et hereticos, idem erat quod Catholicus. Sic Jocondus Arianus ad Theodorici regem: «Si Armogastem, inquit, gladio peremeris, Romani martyrem predicabunt;» Romani, id est Catholicus. Ita refert Victor Ulicensis in persecutione Wandalica, ubi et alium martyrem commemorat, qui ab eisdem Arianis de fide rogatus, respondit, «Romanus sum;» Romanus, id est Catholicus. Pari modo Ricemer Gothus et Arianus scribit ad Ligures: «Si est Catholicus, est Romanus.» Theodosius quoque Imperator, in epistola ad Aduacium Beroensem: «Decet, ait, vos probatos sacerdotes esse Romanæ religionis.» Cujus nomenclaturæ æque ac præminentiæ et constantiæ Romanæ Ecclesie vera ac iusta causa est; quod S. Petrus summ episcopatum Antiochia Roman transtulerit, et in Romana Ecclesia cum episcopatu, primatum quoque ipsum ipsamque petram fidei et Ecclesie constituerit et collocavit; idque «divino consilio,» inquit S. Leo, serm. 4 De Nativ. S. Petri et Pauli, vimirum ut Evangelium et fides a Roma, quasi a capite et arce imperii citissime per totum orbem diffunderetur et diffusa conservaretur. Erat enim Roma *ἀρχὴ τῆς οἰκουμένης*, quasi

epicome et compendium totius orbis: omnium enim nationum iniquissimi versabantur Romæ; unde Polemon apud Galenum vocat populum Romanum *ὄψων τῆς οἰκουμένης*.

Alii veteres Romam compellant *παρθένος*, virtutum domicilium, mundi caput, urbium regina, mater et nutrix heroum, patria legum, terrarum dea gentiumque, communis nostra patria, patria omnium, quæ, ut canit Poeta, *Æneid. VI,*

Imperium terris, animas aquavit Olympo.
Tu regere imperio populos, Romane, memento.

Unde et apposite Roma, Græce *ῤωμή*, robor, hebraice vero sublimitatem et celsitudinem a radice *רומ*, id est altus, excelsus fuit, significat, ut annotavit S. Hieronymus, lib. II *Contra Jovinianum*, ubi sic Romam alloquitur: «Te alloquar, quæ scriptam in fronte blasphemiam Christi confessione delesti, urbs potens, urbs orbis domina, urbs Apostoli voce laudata, interpretare tuum vocabulum: Roma aut fortitudinis nomen est apud Græcos, aut sublimitatis juxta Hebræos.» Quocirca ab Ecclesia Romana, quasi a matrice, veritatem fidei et traditionis Apostolicæ petendam esse docet S. Irenæus, lib. III, cap. VI: «Quoniam, inquit, valde longum est in hoc tali volumine omnium Ecclesiarum enumerare successiones; maxima et antiquissimæ, omnibus cognite, a gloriosissimis duobus Apostolis Petro et Paulo Romæ fundatæ et constitutæ Ecclesie, eam quam habet ab Apostolis traditionem et annuntiatam hominibus fidem, per successiones Episcoporum pervenientem usque ad nos indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo vel per sui placitum malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitate malamque sententiam, præterquam oportet colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiorum principatatum, necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est eos qui sunt undique fideles, in qua semper ab his qui sunt undique conservata est ea, quæ est ab Apostolis traditio.»

9. TESTIS ENIM MIHI EST DEUS, CUI SERVIO IN SPIRITU MEO, etc. — Ostendit hic Paulus summ eximium in Romanos affectum, ut ita facilis se suæque deinceps ipsi insinuet et instillet. Hic autem affectus causa erat excitans Paulum, ut gratiæ ageret Deo pro fide Romanorum. Hanc enim causam significat vox causalis *enim*.

Cui servio, — quæ? (Denm) colo latria; Græci enim est *λατρεία*, quod verbum usa Ecclesia significat cultum soli Deo, quasi omnium Domino debitum. Ita S. Augustinus, lib. X *De Civit.*, cap. I. Pari modo *θεωλία* Sanctis datur, usa theologico: neque vero dulia elidit latriam, sed potius eam includit. Sicut enim amor proximi non impedit, imo includit et refertur ad amorem Dei; ita et dulia et honor Sanctorum refertur ad honorem Dei; ut is, qui mirabilis est in Sanctis suis, in iis honoretur; perinde ac rex honoratur,

dum principes ejus et amici honorantur, honore scilicet inferiori, quam est honor, quo rex in sua persona honoratur.

Nota «cui (scilicet Deo) servio,» Græce *λατρεύω*, magna nimirum reverentia et sollicitudine; ideoque subdit dicens: «In spiritu meo;» nam *λατρεία* dictum volunt a *λα*, quæ particula auget in compositione, et *τρεῖν*, quod est tremere.

IN SPIRITU MEO, — *g. d.* Servio Deo Deumque eodem spiritu et mente, non cæremonis Judaicis. Sic enim Christus jussit Patrem adorari in spiritu et veritate, *Joan. iv, 23*: ita Origenes, Chrysostomus, Theophylactus.

Secundo, non male alii per *τῷ πνεύματι*, sive spiritum, hic spiritum vitalem intelligunt, *g. d.* Paulus: Ego vitam et omnes spiritus meos, sudorem et sanguinem Deo impendo, ad ultimum usque spiritum Deo deservio, proeque labore et decerto.

10. QUOMODO TANDEM ALIQUANDO PROSPERUM ITER HABEAM IN VOLUNTATE (id est, per voluntatem) DEI VENIENDI AD VOS, etc.

12. ID EST, SIMUL CONSOLARI IN VOBIS, PER EAM QUE INVICEM EST FIDEM. — Pro simul consolari, Græce est *συμπαρακαλεῖσθαι*, id est, ut simul consolationem et lætiam capiamus, per mutam fidei communicationem. Ita Chrysostomus et Theodoretus.

Secundo, aptius Origenes *τῷ simul consolari*, refert ad *τῷ confirmandum*, *g. d.* Desidero videre vos ut confirmem vos instruendo et docendo in fide Christi; et hæc me confirmatio fiat mutua consolatio nostra, ex communi fide mea et vestra, jam per me aucta et confirmata. Colligitur hic et sensus ex versu seq. Unde etiam patet, melius nostrum Interpretem *τῷ συμπαρακαλεῖσθαι* vertere, «simul consolari,» quam Bucerus et Beza, qui vertunt, «mutuo exhortari;» nec enim Apostolus exhortationem accipere, sed dare volebat Romanis, ut ait vers. seq. Quo simul tacite premit fastum Romanorum, ait Chrysostomus, et insinuat eos sua instructione et monitis indigere: consolationem enim Romanis et dare, et vicissim ab eis accipere volebat (1).

14. GRÆCIS AC BARBARIS, SAPIENTIBUS ET INSPIENTIBUS DEBITOR SUM. — «Barbarus» est vox Græca, et a Græcis per onomatopœiam facta. Barbarus ergo a Græcis sapienter et eloquenter deditus, dictus est omnis is qui alia quam Græca lingua loqueretur: et hæc ratione etiam Romani Græcis erant Barbari: unde Paulus hic qui hæc tenus inter Græcos egerat, Græcorum more et phrasi, Græcis opponit Barbaros. Sic et Cicero, lib. II *De Divinat.*, gentes omnes dividit in Græcos et Barbaros. Unde et Plautus in prologo *Asinarie*, Latinam linguam barbaram vocat. De quo rursus dicam I *Corinth. xiv, 11.*

(1) Vers. 12 Paulus mitigat et mollit quod prius dixerat, ne suspicaretur se a Paulo tanquam infirmos contemni. Ego vicissim a vobis fructum, gaudium et solamen percipiam, ut in sanctorum congressibus fieri solet.

Notant hic Chrysostomus et Theophylactus modestiam Pauli, qua ait: «Debitor sum,» *g. d.* Debitum irrecusable evangelizandi mihi incumbit. Creditum enim et demandatum est mihi a Deo hoc munus prædicandi. Unde I *Corinth. ix, 16*, ait: «Væ mihi, si non evangelizavero!»

13. ITA (QUOD IN ME) PROMPTUM EST ET VOBIS EVANGELIZARE, — *g. d.* Itaque quod ad me attinet, promptitudo mihi adest; et ut Syrus vertit, *מְרַחֵם מֵרַחֵם* merchappat, satago evangelizare vobis.

16. NON ENIM ERUBESCO EVANGELIUM, — uti erubescunt Judei, qui Evangelium de Christo crucifixo et Salvatore contemnunt, habentque pro scandalo; et Gentiles qui illud idem ridet quasi stultitiam, I *Corinth. i, 23*. Tertullianus, lib. V *Contra Marcionem*, cap. XIII, legit: «Non enim me pudet Evangelii (2).»

Hanc vocem Pauli generose æque ac congrue usurpavit preillustri Palatinides, Paulus Kostka, frater B. Stanisla Kostka, uti refertur in ejus Vita; qui parentibus demortuis, hæres amplorum et nobilium dominiorum, fratrem secutus, omnia sua Christi amore contempsit et in pauperes erogavit: quin et hospitalem domum, inter alia, extruxit et dotavit, in qua ipse inter pauperes vivere, mori et sepeliri voluit, ut Christum pauperem ejusque Evangelium, quod beatos prædicat pauperes, quam proxime pauper sequeretur, velut S. Paula Romane exemplum æmulationis, ideoque suo inter eos sepulcro inscribi jussit: «Non erubescio Evangelium.» Significans vitam sibi inopem, licet mundo ignobilem, ultra delectam, quod scholæ et libro Christi, non mundi, se addixisset: nec rubori sibi, sed splendori ducere, quod caelestis Magister re et oratione optabile et gloriosum demonstrat, imo fecerat. Quocirca apud Principes Poloniæ magnam sanctitatis famam obtinuit, eosque simili pro Evangelicæ paupertatis et perfectionis sensu perstringit. Præclare enim S. Ambrosius, lib. I *Offic.*, cap. xxx: «Neminem, inquit, debet pudere, si ex divite pauper fiat, dum largitur pauperi; quia Christus pauper factus est, cum dives esset, ut nos sua inopia ditaret.» Digna ergo principis Christiano vox: «Non erubescio Evangelium.»

VIRTUS ENIM DEI EST IN SALUTEM OMNI CRECENTI, — *g. d.* Evangelium, id est non ipsa vox vel scriptura Evangelii, sed predicatio et fides, vel potius res prædicata per Evangelium, scilicet Christi mors, merita, Sacramenta, præcepta; promissa, licet incredulis pudori sint, scandalo et risui, nobis tamen Dei virtus sunt et potentia; Græce enim est *δυναμίς*, per quam Deus potenter in credentibus operatur salutem, id est fidem, justitiam et vitam æternam.

Objicit Lutherus: Ergo fides sola salvat et justificat. Respondet; nego consequentiam. Fides

(2) Imo honori mihi duco prædicare Evangelium; nam non erubescio per *παύλος* hic dictum est.